

АНГЛОМОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІРРЕАЛЬНОСТІ

ІВАНОВА О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті розкрито поняття модальності; розглядаються засоби вираження ірреальності в англійській мові; увага зосереджується на різноманітності значень і відтінків, що виражають її зміст; наведено приклади застосування ірреальності в англійській мові різними засобами.

Ключові слова: модальність, ірреальність, засоби вираження, англійська мова, модальні дієслова, умовний спосіб

Досліджуючи мовні категорії, до яких належить і модальність, привертає увагу проблема мови і мислення. Термін «модальність» є об'єктом дискусій науковців і позначенням широкого спектру явищ, неоднорідних за змістовим обсягом, граматичними властивостями і відношенням до дійсності. Питання про межі цієї категорії вирішується різними дослідниками неоднозначно. До поняття «модальність» включають: протиставлення висловлювань за характером їх комунікативної мети й установки (ствердження – питання – спонування); протиставлення за ознакою «ствердження-заперечення»; градації значень в діапазоні «реальність – ірреальність» (реальність – гіпотетичність – ірреальність), різний ступінь впевненості мовця в достовірності думки, яка в нього формується тощо. Неоднозначність у поглядах науковців щодо засобів вираження ірреальної модальності в англійській мові й спричинило дослідження цього питання й написання статті.

Теоретичному обґрунтуванню категорії модальності й засобів її вираження присвячені праці в англійській лінгвістиці М. Блоха, З. Долгополової, Є. Зверевої, М. Ермана, А. Кінга, Ф. Пальмера, Т. Рушевої, І. Хлебнікової та ін.

Метою дослідження є комплексний аналіз значень і відтінків засобів, що відображають зміст ірреальності в англійській мові, їхня систематизація й узагальнення.

Модальність – це категорія значення, що містить зв'язок дії з реальністю чи нереальністю, або ставлення того, хто говорить, до дії. Мовець не лише передає інформацію адресату, а й виражає свою оцінку. Категорія модальності є однією з мовних універсалій, що знаходить своє відображення на різних рівнях мови (морфологічному, синтаксичному, інтонаційному, текстовому) [4, с. 94]. За словником Уебстера модальність – це «кваліфікація логічних суджень, згідно з якою вони розрізняються як такі, що стверджують чи заперечують можливість, неможливість, випадковість чи необхідність свого змісту [9]. У лінгвістиці науковці виокремлюють наступні типи модальних значень: реальна, ірреально-потенційна (умовна, бажана, гіпотетична,

переповідна), реально-ірреальна як результат об'єктивної оцінки змісту мовцем та інші.

Модальність як категорія в англійській мові може виявлятися як «в галузі граматичних елементів мови, так і в сфері її лексико-номінативних елементів. У цьому значенні будь-яке слово, що виражає оцінку з навколишньою реальністю, повинне визначатися як модальне» [1, с. 98]. Так, М. Блох зраховує до них слова модально-оцінної семантики, напівслужбові слова можливості та необхідності, модальні дієслова.

Англійська мова має велику кількість різноманітних конструкцій, за допомогою яких той, хто говорить, може висловити своє відношення до дії як ірреальної. В англійській мові зазвичай до поняття «ірреальності» відносять і поняття бажаності-небажаності, очевидності-сумніву.

За визначенням Оксфордського тлумачного словника ірреальність – це щось нереальне, що є лише в уяві (Unreal – not related to reality; existing in imagination only) [8]

Ф. Пальмер докладно описує засоби вираження (дієслівні способи, модальні слова, епістемічні дієслова) у сучасній англійській мові [7, с. 198].

До першого засобу вираження ірреальності належать модальні слова, що передають суб'єктивне відношення того, хто говорить, до висловлювання. Окрім ірреального значення, вони можуть виражати впевненість або ймовірність, а також суб'єктивну оцінку. Модальні слова англійської мови *certainly, of course, surely, really, indeed* передають упевненість, *perhaps, maybe, probably, possibly* – невпевненість, ймовірність; *fortunately, unfortunately, luckily, unluckily* висловлюють погляд того, хто говорить на бажаність чи небажаність певної дії.

У тексті модальні слова відіграють комунікативну роль, надаючи висловленню різних відтінків суб'єктивної модальності: крім інформації про щось, яка подається співрозмовникові, мовець виражає й своє відношення до сказаного і до співрозмовника. Висловлювання, що містять модальні слова емоційно забарвлені й подають, в більшості випадків, різноманітні почуття: подив, радість, переляк, обурення, невпевненість і т.д. Наприклад: *Perhaps, they are right.*

Припущення становить особливий вид модального значення. Воно показує суб'єктивну оцінку мовцем реальності висловлення, що проявляється в його обізнаності щодо стану справ. Якщо мовець не впевнений в достовірності факту, він повідомляє про нього як про щось ймовірне, тобто припускає відповідність дійсності. Припущення – одне з найпоширеніших модальних значень (через те, що людина часто недостатньо інформована про той або той факт, щоб його категорично стверджувати або заперечувати): *Maybe he came in the morning.*

Основним засобом вираження модального значення між суб'єктом дії й дією в англійській мові є модальні дієслова. Цей спосіб – лексико-синтаксичний, оскільки модальне значення передається шляхом лексичного значення модального дієслова, що є синтаксичною одиницею. Своєрідність лексичного значення модальних дієслів полягає у вираженні різноманітних відтінків модальності (необхідності, можливості, бажаності тощо). Тому «модальні дієслова виражають не дію, а відношення до дії й виконують у реченні функцію модального дієслівного присудка» [3, с. 7].

Питання щодо вживання і значення модальних дієслів – складне, оскільки в різних умовах контексту вони можуть виконувати різні модальні значення. Тому Ф. Пальмер зазначає, що однією зі складностей аналізу модальних дієслів є те, що можуть вживатися по-різному, і ці відмінності не завжди можна визначити за формальними або семантичними ознаками. Найбільш традиційною є думка про полісемантичність модальних дієслів.

При виконанні основної, первинної, функції модальні дієслова виражають модальне відношення суб'єкта дії до дії, тобто необхідність, можливість або бажаність цієї дії, причому кожне з них має одне основне значення, на якому базуються можливі відтінки цього значення. Під час вживання у вторинній функції модальні дієслова виражають модальне відношення мовця до всього речення.

Оскільки метою нашої статті є з'ясування і систематизація засобів вираження ірреальності в англійській мові, зупинимось лише на тих значеннях модальних дієслів, що є вираженням англомовної нереальності.

Shall – модальне дієслово зі значенням необхідності. Основний відтінок значення необхідності, який передається цим дієсловом, – обов'язковість, причому необхідність зазвичай обумовлена суб'єктивною думкою мовця. Це може бути обіцянка мовця щось зробити та обіцянка змусити когось щось зробити [3, с. 33]: *Henry shall go to the Grange and nowhere else (A. Christie)*.

Дієслово *to have* у модальному значенні передає вимушеність дії – дія повинна відбутися за умов, незалежних від особи, яка її виконує: *... but Joe has to earn pennies (J. Braine)*.

Модальними дієсловами для вираження можливості, є дієслова *can* та *may*. Для дієслова *can* (можу) найбільш уживаним значенням є значення можливості, що витікає із наявності умов для виконання дії, вираженої дієсловом, у сполученні з яким вживається дієслово *can* [2, с. 12]. Дієслово *can* має дві форми: *can* – форма теперішнього часу, *could* – форма минулого часу. Коли дієслово *could* вживається у контексті минулого часу, воно означає лише здатність або можливість виконання дії, але не реалізацію дії. Воно вживається у значенні дозволу у стверджувальних реченнях, питальних реченнях, в яких воно виражає прохання, і у заперечних реченнях, де воно означає заборону. Дієслово *could* також вживається у теперішньому часі у питальних реченнях зі значенням більш ввічливого прохання [2, с. 20-21]: *Can I see Mr. Jones?*

Одним із значень дієслова *may* є вираження ірреальності (лише у сполученні з перфектним інфінітивом) [3, с. 27]: *She may know a little about this*.

Will вживається для вираження нереальності в теперішньому або як більш ввічлива форма дієслова *will* [3, с.65]: *But I will do my best to repair my error... (S. Maugham)*.

Другою функцією модальних дієслів *must, should, ought, will-would, can-could, may-might, need* є передбачення, при якій вони “передають не модальне відношення між суб'єктом дії і дією, а відношення того, хто говорить, до змісту речення в цілому” [3, с. 103]. Прикладами такого значення можуть бути: *His father must be so proud of him (J. Galsworthy)*. Дієслова *can-could* найчастіше у заперечних реченнях означають “неможливість здійснення дії: *You can't have tried (B. Show)*. *But she could not love him? (A. Conan Doyle)*. Дієслово *may-might*

позначає “можливість дії, яка може відбутися, але може і не відбутися” [3, с. 107]: *He may not come in at all (J. Galsworthy).*

Спосіб дієслова в англійській мові визначається як граматична категорія, що служить засобом вираження модального значення. Так, умовний спосіб (*The Subjunctive Mood*) передає ірреальну, бажану або здійснювану за певних обставин дію. Семантична сутність категорії способу полягає у протиставленні реальних дій (дійсний спосіб) ірреальним діям (умовний спосіб). Виражаючи протиставлення реальності / ірреальності категорія способу передає відношення дії до дійсності. Форми способу можуть мати різні значення і, отже, різну модальність.

До форм умовного способу дії сучасної англійської мови належать наступні: 1) синтетичні (форми суб'юнктиву) – форми теперішнього часу (*be* для всіх осіб і форма без *-(e)s* для 3-ї особи однини інших дієслів) та форма минулого часу *were*, що є формою суб'юнктиву лише в однині; 2) аналітичні, утворені сполученням допоміжних дієслів *should/would* з інфінітивом, що характеризуються як форми, змінювані за особами.

Форма умовного способу дії минулого часу представляється формою дієслова *be-were*, що може виражати модальне значення як нереальності, так і проблематичності, тобто невпевненості, сумніву. Уживання цієї форми характерне в умовних підрядних реченнях, підрядних реченнях нереального порівняння, що починаються сполучниками *as if, as though*, та підрядними реченнями з дієсловом *wish*, що містять побажання: *I wish I were a lawyer.*

Аналітичні форми умовного способу дії можуть виражати як проблематичне, так і нереальне припущення залежно від часової віднесеності певного припущення. При цьому співвідношення між часовою віднесеністю і проблематичністю полягає в наступному: якщо припущення відноситься до майбутнього часу, воно належить до проблематичних, або можливих, оскільки умова може бути виконана, якщо ж припущення належить до теперішнього часу чи до минулого, воно вже не виконається, тобто є нереальним. Ці форми передаються: а) поєднанням дієслів *should/would* із простим (неперфектним) інфінітивом для теперішнього та майбутнього часів: *It would be nice to have a rest now. I would go and see Helen tonight if had time;* б) поєднання дієслів *should/would* з перфектним інфінітивом для минулого часу: *If I had known the answer I would have told you (Якби я знав відповідь, я б сказав тобі).*

Аналітичні форми, на думку більшості лінгвістів (К. Бруннер, Є. Зверєва, Р. Лакофф), вживаються в головному реченні умовного періоду й виражають припущення, що залежить від умови в підрядному реченні. У сучасній англійській мові аналітична форма умовного способу дії зустрічається майже в усіх типах речень: у простому, у складносурядному, в головній частині складнопідрядного речення з будь-яким підрядним, у більшості підрядних речень, у вставному реченні та безсполучниковому: *Had I time, I should go to the club.*

При вживанні аналітичних форм у простому реченні з контексту легко можна здогадатися про передбачувані умови, такі речення ще називають “уламками” складнопідрядних [6, с. 10]: *I would help you.*

Аналітичні форми умовного способу вживаються в головній частині складнопідрядних речень із підрядними умови: *If I had consulted my own interests, I should never have come here.*

В англійській мові розрізняють три типи підрядних умовних речень: реальні, напівреальні (ймовірні) та нереальні. Вони мають ряд особливостей, що необхідно враховувати для їх правильного перекладу.

Реальна умова виражає дійсну залежність однієї дії від іншої і передбачає обов'язкове її здійснення:

<i>If you know the subject, you needn't be afraid.</i>	Якщо ви знаєте предмет, вам немає чого боятися.
<i>If he asks us, we'll tell him the truth.</i>	Якщо він запитає, ми скажемо йому правду.

Напівреальні речення передають передбачення, а не факт, яке можливо здійсниться, а можливо ні:

<i>If you studied more, you could learn English quickly.</i>	Якби ви більше займалися, ви б швидко вивчили англійську мову.
<i>He would not agree, even if you asked him.</i>	Він не погодиться, навіть якщо ви його попросите.

Нереальні умови – це нереалізовані, не відповідні дійсності, що відносяться до минулого і позначаються в англійській мові перфектними часами:

<i>If you had given me more time, I should have made a better report.</i>	Якби ви дали мені більше часу, мій доклад був би кращим.
<i>If they had mentioned this yesterday, everything would have been done.</i>	Якби вони згадали про це учора, усе б уже було зроблено.

Вибір модального дієслова в підрядних реченнях залежить від ступеня передбачення.

Конструкція з дієсловом *should* передає припущення з відтінком сумніву, малої ймовірності здійснення даного припущення, але не нереальності. Вживається ця форма і в підрядних реченнях умови, що відносяться до майбутнього часу: *If he should come, ask him to wait.*

Дієслово *would* уживається в якості малої вірогідності та як прохання: *We should be grateful if you would send us your new catalogue.*

В умовних реченнях можуть використовуватися як допоміжні дієслова *could* або *might* як ознака можливості або вірогідності дії: *He could have done it if he had tried (Він міг би це зробити, якби намагався).*

Розглянутий матеріал дозволяє зробити висновок, що засоби вираження ірреальності в англійській мові представлені широким діапазоном форм і значень, вони слугують для обмеження в людській свідомості реального, об'єктивного, прийнятного від ірреального, такого, що існує лише в людській свідомості, уяві, тим самим допомагаючи мовцю передавати різні відтінки свого ставлення до змісту висловлювання.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні емотивної модальності на основі автентичних англійських (британських) творів.

Список літератури

1. Блох М. Я. Теоретические основы грамматики / М. Я. Блох. – М. : Высшая школа, 1986. –159с.

2. Гордон Е.М. Модальность в современном английском языке / Е. М. Гордон, И. П. Крылова. – М. :Изд-во «Международные отношения», 1968. – 134 с.

3. Зверева Е. А. Модальные глаголы в английском языке. Сборник упражнений / Е. А. Зверева. – Ленинград: Наука, 1967. – 239с.

4. Иванова О. В. Специфика реализации модальности как лексико-грамматической категории в английском языке / О. В. Иванова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота. – 2013. - № 12 (30). Ч. 1. – С. 94-98.

5. Панфилов В. З. Роль модальности в конструировании предложения и суждения / В. З. Панфилов. 1988. – Т. 4. – 248 с.

6. Рязанова Н. К. Наклонение английского глагола / Н. К. Рязанова, М. В. Смолина. – М. : Просвещение, 1977. – 111 с.

7. Palmer F. R. Modality and the English modals / F. R. Palmer. – London: New York, 1979. – 198p.

8. Oxford Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/learner/unreal>

9. Webster's Third New International Dictionary of the English Language – Unabridged, 1986. – 1451 p.

References

1. Blox M.Ya. Teorety`heskye osnovy grammatyky / M.Ya. Blox. – М. : Vysshaya shkola, 1986. –159s.

2. Gordon E.M., Krylova Y`.P. Modal`nost` v sovremennom anglyjskom yazyke / E.M. Gordon, Y`.P. Krylova. – М.: Yzd-vo «Mezhdunarodnye otnosheny`ya», 1968. – 134s.

3. Zvereva E.A. Modalnye glagoly v anglyjskom yazyke. Sbornyk uprazhneny`j / E.A. Zvereva. – Leny`ngrad: Nauka, 1967. – 239s.

4. Yvanova O.V. Specyfyka realizacyy modal`nosty kak leksyko-grammatycheskoj kategory`y` v anglyjskom yazyke / O.V. Yvanova // Fylogycheskye nauky. Voprosi teoryyy praktyky. – Tambov : Gramota. – 2013. - # 12 (30). – Ch. 1. – S. 94-98.

5. Panfilov V.Z. Rol` modal`nosty v konstruyrovanny predlozhenyya y suzhdenyya / V.Z Panfylov. 1988. – Т. 4. – 248 s.

6. Ryazanova N.K. Naklonenye angly`jskogo glagola / N.K. Ryazanova, M. V. Smolyna. – М. : Prosveshhenye, 1977. – 111s.

7. Palmer F.R. Modality and the English modals / F.R. Palmer. – London: New York, 1979. – 198p.

8. Oxford Dictionary. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/learner/unreal>

9. Webster's Third New International Dictionary of the English Language – Unabridged, 1986. – 1451 p.

В статье раскрыто понятие модальности; рассматриваются способы выражения ирреальности в английском языке; внимание сосредоточено на разнообразии значений и оттенков, которые выражают ее содержание;

приведены примеры использования ирреальности в английском языке разными средствами.

Ключевые слова: модальность, ирреальность, средства выражения, английский язык, модальные глаголы, сослагательное наклонение

The article is dedicated to the principles (fundamental) notions such as modality, its types (real, unreal) unreality, categories and means of expression. The notion of modality has been used in different ways in different sciences and also in linguistics. Many different kinds of modal interpretations have been observed and studied, resulting in a variety of typologies. What follows below is one of the many ways that modality has been classified. The aim of our article is a complex analysis of means and shades of ways which reflects the content of unreality in the English language, their systematization and generalization.

Modality is a meaning category that contains connection of an action with reality / unreality, or shows speaker's attitude to the action. Speaker not only transfer information but also expresses personal assessment. Unreal not related to reality; existing in imagination only. Unreality indicates some degree of lack of confidence by the speaker. It is marked differently by tenses, modal words, modal verbs, conditional sentences and subjunctive mood. A variety of forms expressing unreality in English is introduced. The first way of expressing unreality is modal words which render subjective attitude to the utterance. The main way of expressing modal meaning between a subject of an action and an action is modal verbs. The question of modal verbs' usage and their meaning is very difficult as they can represent different modal meanings in different conditions of the context. The usage of different types of modal verbs and clauses through analysis of grammar is also presented in the article.

Keywords: modality, unreality, ways of expression, the English language, modal verbs, subjunctive mood

УДК 811.161.2'373.7

ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНИХ І СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

ЛИЧУК М. І., кандидат філологічних наук, доцент кафедри кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

У статті описано специфіку фразеологізації на синтаксичному рівні, визначено структурні, семантичні, функціональні зміни, яких зазнають фразеологізовані речення в процесі фразеологізації. Проаналізовано спільні й відмінні ознаки між лексичною та синтаксичною фразеологізацією.

Ключові слова: фразеологізація, актуалізація, фразеологізоване речення, ступені фразеологізації, синтаксична зв'язаність, відтворюваність

Процес фразеологізації мовних одиниць спостерігаємо на кількох мовних рівнях - лексичному і синтаксичному. Тому в мовознавчих розвідках говорять про лексичну і синтаксичну фразеологію.

Метою розвідки є з'ясування природи процесу фразеологізації на синтаксичному рівні. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання

© М. І. Личук, 2015